

Imperiet da havde (se Fig. 194), som en Paamindelse til de Franskmænd, Mænd, Kvinder og Børn, som i Guds Navn samledes der, om det Offer i Mandskab, der var ydet af en tidligere Generation, og som et Vidnesbyrd om den aandelige Samhörighed, der har forenet de Allierede, — en Alliance, der har været dybere end nogen politisk, og som har virket konstant og uovervindelig.

I Westminster Abbeys St. George Kapel vil der nu blive anbragt en tilsvarende Tavle for den Million Døde, som hører til den anden Verdenskrig, og her vil ved Siden af den ukendte Soldats Grav tillige blive opsat et Mindesmærke (af Sir *Charles Peer*) for de Civile, som i den sidste Krig har givet deres Liv under fjendtlige Angreb.

The Imperial War Graves Commission udsendte i 1945 sin 25. Aarsberetning, i hvilken den har omtalt det Arbejde, der først i Afrika og siden i Europa er sat ind paa at videreføre Arbejdet med Soldaterkirkegaardene fra den første Verdenskrig og optage det for den anden Verdenskrigs Grave. Fra denne Rapport stammer de foran gengivne Billeder Fig. 187, 188, 193 og 194; de i nærværende Artikel gengivne Illustrationer viser alle Soldatergrave fra den første Verdenskrig, med Undtagelse af Fig. 187 med Trækorsene, som stammer fra den anden Verdenskrig.

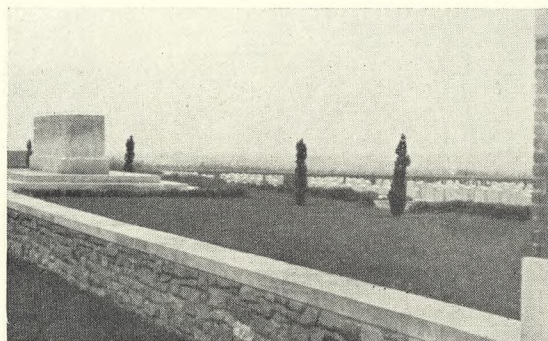

Fig. 195.
Britisk Soldaterkirke-
gaard ved Lens,
Frankrig.
Foto: J. Th. 1925.

Om Færøernes Kirkegaarde

Af Sognepræst, kst. Provst for Færøerne
Gulak Jacobsen

Mange Færinge har, uden skriftlige Optegnelser, deres *Slægthistorie* i Orden gennem flere Aarhundreder. Nutidens mere forskelligartede Gøremaal, en lettere og hyppigere Forbindelse med Omverdenen har dog virket afslappende paa den historiske Sans. Gennem lange Tider har Faare- og Kvægavl været den vigtigste Næringsvej; Fiskeri fik først senere nogen Betydning, medens egentligt Landbrug havde meget mindre at sige paa disse høje og skovløse Klippeøer. Havebrug har der lige til det sidste Par Menne-skealdre slet ikke været Tale om ud over enkelte »Kvangaarde«, smaa indhegnede Haver, hvor »Kvanner«, Angelika, dyrkes.

»De dødes Haver«, *Kirkegaardene*, paa Færøerne har baaret og bærer mange Steder fremdeles tydelige Mærker heraf. De har faaet Lov til at ligge hen bevoksede med Græs, paa sine Steder med *Angelika*, som der dog ikke gøres Brug af. De hedenganges jordiske Levninger hviler meget nær Side om Side under Grønsværen i paafaldende Ubemærkethed. Fremmede faar uvilkaarlig det Indtryk, at her lægges en mærkelig LigeGYldighed for Dagen, afspejlende Ordsproget: Ude af Øje, ude af Sind. Det er dog ikke den dybeste Grund.

Efter den folkelige Følelse, skal de, som er komne til Hvile, ikke foruroliges ved hyppige Besøg; det kunde jo let føre til utilbørlig Dyrkelse af »Spørgsmaal til de døde«, hvorved Gud fortørnes, og de hensoendes Hvile og Salighed bringes i Ulave. Forestillinger af denne Art er dog ved at uddø, og dermed har ogsaa mange Kirkegaarde i den senere Tid skiftet Udseende, især ved de større Handelspladser. Der ses nu Gange mellem Gravene, hist og her ogsaa Træplantning. Staende eller liggende Gravstene, færøske eller

fremmede Hænders Værk, er nu ingen Sjældenhed. Gravsten over enkelte Standspersoner gaar dog tilbage til det 17. Aarhundrede, senere flyttede fra Kirkerne ud paa Kirkegaardene. Men det kan ikke nægtes, at de fleste færøske Kirkegaarde maa gøre et forsømt og forladt Indtryk paa fremmede. Ved Gravene ses ikke ret meget udover Nummerpæle og enkelte Trækors.

Hist og her paa Øerne paavises enkelte Gravsteder, hvor en eller anden Stormand under og efter den norske Bebyggelse er bleven stedt til Hvile, enten efter eget Ønske eller fordi hans samtidige har villet hædre ham paa denne Maade. I Udmarken paavises Steder, hvor Udaadsmænd ligger paa deres Gerninger under en Bunke Smaasten, henkastede i Tidens Løb af forbifarende, til Bedste for den aflivedes Sjæl. De, som er faldne i indbyrdes Fejder i gamle Dage, har ogsaa deres særlige Hvilesteder. Med den historiske Sikkerhed er det ofte nok saa som saa.

Gravfund og Runestene er der ikke mange af.

Gravpladser af anden Art, og som ikke bærer Navn af egentlige Kirkegaarde, findes ved enkelte Bygder. De staar gerne i Forbindelse med de hyppig optrædende dræbende Sygdomme saasom Kopper; vi kender jo noget tilsvarende i Grønland paa *Hans Egedes* Tid. Indbyggerantallet var omtrent stillestaaende fra det 16. til det 18. Aarhundrede, omkring 4000.

Naar i tidligere Tider Lig af fremmede og ukendte Sømænd drev i Land, blev de gerne begravede paa et afsondret Sted uden for Kirkegården: de hørte maaske til andre Trossamfund, var muligvis Hedninger eller Misdædere, kastede over Bord for deres Synders Skyld, og dermed var de udelukkede fra at komme til Hvile i indviet Jord. Saadanne Forbehold har man dog ikke taget i de sidste 5—6 Slægtled, hvad følgende Tildragelse viser.

For noget over 100 Aar siden mentes en Mand at have gjort sig skyldig i en meget stor Forseelse, hvorfor Rettens Folk indfandt sig i Bygden for at faa Sagen nærmere undersøgt. Da Manden mærkede, hvad der forestod, forlod han skyndsomst sit Hus for at søge Tilflugt i Fjeldene. Denne Vej syntes ham dog spæret, hvorfor han søgte at naa en Klippeafsats i den høje Strandkant. Det mislykkedes, og det forekom dem, som var ham nærmest paa Sporet, at han ikke faldt, men sprang i Havet og forsvandt.

Der blev saa sendt skriftlig Bekendtgørelse til alle Bygder paa Øerne om, at hvis den forsvundne (og sikkert druknede) Mand blev funden, maatte han ikke begravnes paa nogen Kirkegaard.

Det mærkelige skete, at Liget drev i Land ved en Kirkebygd, den eneste, hvor man endnu intet vidste om den udstedte Bekendtgørelse, forholdsvis langt fra gejstlig og verdslig Myndighed, Præst og Syssemand.

Nogle faa Timer efter Gravsættelsen kom Bekendtgørelsen til Bygden, men dennes Mænd stod alle som én fast paa at gjort Gerning ikke skulde ændres. De vilde i paakommende Tilfælde slaa Kreds om Graven. Denne forblev heldigvis ukrænket; men den menige Mand i Bygden og viden om følte sig fast overtudet om, at her forelaa en Gudsdom om Mandens Uskyld.

Kirke og Kirkegaard har fra gammel

Fig. 196.
Kirken i Koalvig
paa Stromø.

Tid hørt sammen. Den lille, tarvelige Tømmerkirke, tidligere ofte uden Taarn, har haft sin Plads omtrent i Kirkegaardens Midte, gerne saaledes, at Kirkedøren var lige overfor Indgangen til Kirkegården. Dennes Gærde bestaar i Almindelighed af Natursten, som dog i enkelte Tilfælde er tilhugne. Beton og Stakit anvendes ogsaa, af og til Staalhegn i Forbindelse med Stengærde. Højden maa være mindst 1,60 Meter.

Adskillige af de nyere Kirker er opførte af Sten eller Beton med Tag af Skifer eller Jernblik, medens de ældre Kirker var tækkede med Birkebark og Grønsvær. Ved Reformationen mistede mange smaa Bygder deres Bedehuse eller Kapeller til Fordel for færre og større Kirker, hvor flere Mennesker kunde høre Ordet forkyndt paa én Gang. Det er forstaaeligt, at denne »evangeliske Nidkærhed« mishagede mange, ikke mindst de dybest religiøse Gemytter. De blev ved med at omfatte deres »Bønhestoffer« med trofast Kærlighed og bevarede gammel religiøs Sæd og Skik. Ærværdige Levninger holder sig endnu den Dag i Dag og har ikke ladet sig blæse om af en hvilken som helst Lærdommens Vind, som det tit sker hos Øboere. Her er Ærbødighed og Nænsomhed paa sin Plads. De smaa Bygder beholdt dog i enkelte Tilfælde deres Kirkegaarde, har ogsaa hist og her i de sidste 30—40 Aar faaet nye Kirker, dog ikke altid i de gamle Kirkegaardes umiddelbare Nærhed.

Der er fremdeles i mange Tilfælde lang Vej fra gamle Smaabygder og nye Udflytterbygder til Sognets Kirkegaard, paa sine Steder op til et Par Mil over Land, ofte ad vanskelige Fjeldstier, mere end dobbelt saa langt ad Søvejen. Navnlig om Vinteren kan det ske, at Begravelser maa udsættes i flere Dage. Besværligheden er stor, selv under almindelige Omstændigheder, som det vil fremgaa af det nedenfor anførte.

For adskillige Aar siden døde en ældre Mand i en lille Bygd; han havde været brav og dygtig, afholdt af Bygdefællerne. Der stod ogsaa Respekt af ham, fordi han uden Sammenligning var den mest fodrappe af dem alle, den bedste »Gangmand« (»Gongumaðwe«), hvad der var af stor Betydning, naar de halvville Faar skulde indfanges i Fjeldene. Brænding stængte for den 3 Mil lange Søvej, og Landevejen, noget over en Mil, førte op gennem en høj og stejl, smukt græsbevokset Fjeldskraaning (»Lin«) til en mange Hundrede Meter høj Fjeldryg, siden henad en temmelig jævnt faldende Højslette.

Efter at en Salme var sunget i Hjemmet paa sædvanlig Vis, bar Bygdens 4 Mænd deres Fælle til hans sidste ret fjerne Hvilested. Komne op til Fjeldkanten trængte de til et lille Hvil og satte Kisten fra sig. En af Mændene syntes imidlertid, at Kisten var anbragt paa et uheldigt Sted, og vilde flytte den lidt, men han gled uheldigvis og kom til at støde til Kisten med sin ene Fod, — og derved kom *den* paa Gled, og det i en voldsom Fart ned ad den høje Skraaning. Mændene stod et Øjeblik maalløse, men saa satte de ogsaa Fart paa for at indhente deres flygtende Bygdefælle, der (som det syntes) vilde hjem igen. Det lykkedes dem dog ikke at løbe ham op, men et lille Tilfælde, som det ofte sker, kom dem til Hjælp. Kisten skurede mod en Tue, som fik den til at forandre Retning, hvorefter den standsede i en lille Lavning, lige ved Strandkanten, en lodret, flere Favne høj Klippevæg.

Da Mændene kom til Kisten, tog den ene af dem til Orde og holdt en lille Lovtale over den, som laa i den:

»Vi ved alle, at du i levende Live var den hurtigste til Bens af os, men at du ogsaa efter din Død skulde løbe fra os, det er din største Bedrift, og den skal leve gennem lange Tider.«

Saa tog Mændene fat igen paa den møj-

sommelige Opgang og naede efter 3 Timers Forløb Kirkegaarden, hvor Præsten holdt en smuk Tale, som dog formede sig noget anderledes end først tænkt.

Da Præsterne paa Færøerne har 4—8 Kirker hver at betjene, tilmed paa forskellige Øer, kan de ikke være til Stede ved alle Begravelser, hvorfor Jordpaakastelsen ofte udsættes. Medens Graven tilkastes, sættes en lille Træpæl ned paa Kisten; den fjernes ved Jordpaakastelsen, saaledes at de tre Skovfulde Jord gennem Hullet kan komme i umiddelbar Berøring med Kisten. Færingerne og deres islandske Frænder (samt ogsaa Grønlanderne*) bruger i saadanne Tilfælde samme Fremgangsmaade.

En paa Færøerne almindelig Gravskik bestaar i, at først og fremmest de nærmest paarørende, ofte med blottet Hoved, lægger højre Haand paa den tilkastede Grav. Fremmede ser mærkelig nok undertiden heri en Besværgelse af den Afdøde for at hindre ham i at gaa igen og pine og plage efterlevende. Her er kun Tale om et stilfærdigt sidste Farvel. Hermed er det dog ikke sagt, at der ikke ogsaa findes overtroiske Forestillinger i Forbindelse med Kirkegaarde og de der hvilende heden-gangne.

En Præst fortæller, at han endnu i Begyndelsen af 1800erne har været Vidne til, at Menigheden udførte Fællesdanse paa Kirkegaardene; disse Danse har dog formentlig været af en vis religiøs Art.

Kirker og Kirkegaarde har man fra gammel Tid givet Plads paa let iøjnefaldende Steder, helst saa nær Havet som muligt, hvad der ogsaa er velkendt i Norge, navnlig i de vestlige Kystegne, saasom Hardanger:

»Ærværdigt staar Kirken paa Tangen
Og maner med Klokkeklengen«.

Dette nære Naboskab med Havet kan undertiden være meget farligt, naar orkanagtige Storme driver kæmpemæssige Bølger fra Atlanterhavet ind mod Kysten.

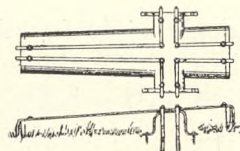
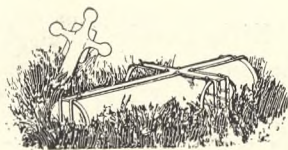

Fig. 197.
Tilvenstre:
Kors fra Kvalvig
og Ligtræ fra
Vederejde Kirkegaard.
Tilhøjre:
Ligtræ fra sidstn.

Da gaar det af og til haardt ud over Kirkegaard og Kirke. Der kan henvises til ret enestaaende Tilfælde for godt 200 Aar siden i Bygden Viderejde. En betydelig Del af Kirkegaarden skylledes bort, og kun en ringe Del af den sønderslaaede Kirke blev hjærget.

Naar en Sognekommunes Forstanderskab har fundet en ny Kirkegaard eller en Udvidelse nødvendig og har faaet et passende Stykke Jord til sin Raadighed, muligvis ved Ekspropriation, med Kreds-lægens Godkendelse, sker der Henvendelse til Øernes Lagting, et Slags udvidet Amsraad, som yder Støtte til Udførelsen af det nødvendige Arbejde, men Sognekommunen er ene om Vedligeholdelsen. Har to Synsmænd erklæret Arbejdet forsvareligt udført i enhver Henseende, foretager Provsten eller Stedets Præst Indvielsen.

I det Tilfælde, at der indhegnes en Plads omkring en ny Kirke uden at anvendes som Kirkegaard, udredes Omkostningerne af Øernes fælles Kirkekasse.

Menighedsraadet er interesseret saavel i Kirkeplads som i Kirkegaard.

Ved Paavirkning fra forskellige Sider har i den sidste Menneskealder i alt Fald

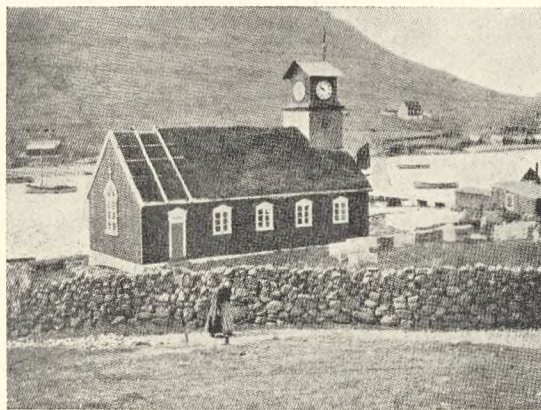

Fig. 198.
Kirkegaarden paa
Vaag, Sudero.
Fig. 196—98 efter
Daniel Bruun.

*) jævnf. »V. K.« XIV S. 23.

nogle af de færøske Kirkegaarde faaet et hyggeligere Udseende, saaledes ogsaa derved, at Færinger, som har opholdt sig en Tid uden for Øerne, ikke alene har bevaret Trofasthed mod »Fædrenes Minde«, men ogsaa faaet skærpet Sans for, at der tillige bør vises de hedengangnes Hvilesteder sømmelige Hensyn.

Indtil Adskillelsen mellem Danmark og Norge (1814) var de færøske Kirker og Kirkegaarde undergivet norsk Lovgivning, og i en enkelt senere udstedt Forordning for disse (²³/₄ 1845) henvises der netop til Norske Lovs Bestemmelser.

Efter Adskillelsen er der nu og da udstedt særlige Love, Resolutioner eller Forordninger for de færøske Kirker og Kirkegaarde, af hvilke den første (kgl. Resolution af ¹⁶/₁₀ 1833) siger, at hvis det maatte attraas at anlægge nogen Kirkegaard paa Jorder, der henhøre under det kongelige Gods, maa de dertil fornødne Jordstykker afbenyttes, dog at den eller de Fæstere, under hvis Fæstegaarde samme for Tiden henhøre, meddele deres Samtykke dertil. Endvidere siger samme Resolution, at disse Kirkegaarde skulle tilbørligen indhegnes, samt at Præsten førend noget Lig første Gang der jordes, indvier Kirkegaarden med en passende Tale. Men Ind-

byggerne maa have Lov at vælge imellem at faa deres afdøde jordet paa den gamle Kirkegaard, forsaavidt dertil er Plads, eller paa den nye.

I 1845 udstedtes der en Forordning (af ²³/₄) om Jords Afstaaelse til Kirkegaardens Udvidelse, og denne indbefattedes i Lov af ⁴/₁ 1854, dog saaledes, at den kgl. Resolution af ¹⁶/₁₀ 1833 fremdeles gjaldt, og at det i §9 ommeldte Pligtarbejde ydedes efter Norske Lov II—21—60. Den danske Lov af ¹⁹/₄ 1907 om Begravelsesforhold sattes med en uvæsentlig Ændring ved Lov af ¹⁷/₁ 1908 i Kraft for Færøerne. Endelig fastsloges det i Lov Nr. 128 af ²⁸/₄ 1916, at enhver nu var pligtig til at afstaa Jord til Kirker og Kirkegaarde imod fuld Erstatning, samt at de var pligtige til at tillade, at man tog Materialer eller førte samme over hans Grund. Den sidste Lovgivning for dette Omraade er sikkert Lov Nr. 109 af ²⁰/₃ 1924 om Kirkers Styrelse, hvori det i § 11 hedder, at der af det færøske Kirkefonds Midler kan ydes Tilskud til Anlæggelse og Vedligeholdelse af Kirkegaarde, samt i § 14 at ethvert Sogn for sit Vedkommende under Tilsyn af Kirkeinspektionen skal sørge for Kirkegaardernes Vedligeholdelse samt for Anlæg af de nye, som maatte udkræves.

Gravsted og Bruger i deres Forhold til Kirkegaarden

Af Graver Aage Fich

Gennem skiftende Former for Jordfæstelse i den historiske Tid er man i vore Dage standset ved 2 sideordnede Former som de alt overvejende: 1) Begravelse af Liget i Kiste og 2) Brænding, evt. med paafølgende Nedsættelse af Urnen i et Gravsted.

Begravelsen i dens mest primitive Form: Nedgravning af Liget i Jorden og fremtidigt Værn af Gravpladsen ved Henlægelse af en stor Granitsten over Graven maa stadig forekomme tiltalende og giver sig da ogsaa ofte Udslag i personlig Uvilje

mod Brænding og ved Anbringelse af Gravligger paa Gravstedet.

At en primitiv Skik vedblivende hæver sig i et Kultursamfund omend i modificeret Skikkelse kan være et overordentlig værdifuldt Islæt i et Nutidsmenneskes Livsindstilling.

Det har ikke manglet paa Angreb paa den almindelige Form for Jordfæstelse, f. Eks. Agitation for Brænding udfra en hygiejnisk eller anden Indstilling, Ønske om Begrænsning af Jordbehovet ved Overgang til Brænding og endelig Ønsker om